

ANTANAS VIENAŽINDYS (1841–1892)

BIOGRAFIJA. Poetas Antanas Justinas Vienažindys gimė 1841 m. rugsėjo 14 (26) d. Zarasų aps., Anapolyje (dab. Rokiškio raj.), kur jo tėvas Justinas, kilęs iš laisvųjų valstiečių, buvo nusipirkęs po 1831 m. sukilimo konfiskuotą Plioterių dvarą. Po pirmgimio Antano jo motina Barbora (mergautinė pavardė – Urbonaitė) beveik pamečiui susilaukė Norberto, Juozapo, Karolinos, Vincento. Staiga mirus tėvui, valdžiusiam Anapolį apie dešimt metų, į dvarą užkuriom atėjo ūkininkas Justinas Stauskas. Gimus Stauskų sūnui Jonui, Vienažindžio vaikai toliau augo pas savo senelį iš tėvo pusės – Juozapą netolimame Gipėnų kaime.

Sėkmingai vertėsis patėvis siekė išmokslinti povaikius ir sūnų. Pasimokiusius pas kaimo mokytoją Gipėnuose bei Dusetų parapijėje mokykloje, Antaną, Norbertą, vėliau Jozapą Vienažindžius J. Stauskas siuntė į Panevėžio bajorų mokyklą. 1727 m. pijorų įkurtos, po 1831 m. uždarytos, o 1840 m. atkurtos mokymo įstaigos pirmąją klasę Antanas pradėjo lankyti 1856 m. Po dvejų metų bajorų mokykla pertvarkoma, ir būsimasis poetas 1861 m. pavasarį gauna jau gimnazijos penkių klasių baigimo pažymėjimą. Tvarkant stojimo popierius, brolių pavardė buvo sulenkinta – iki mirties oficialiuose dokumentuose Antanas rašomas ir pats laiškuose rašosi *Vienožinskiu*. Gimnazijoje visus penkerius metus buvo lenkiškos Šv. Rašto pamokos, rusiškai dėstyta matematika, geografija, gamtos istorija, fizika, istorija, braižyba, mokoma lotynų, vokiečių, prancūzų, o ypač rusų kalbos. Pastarosios disciplinos ir mokyklos biblioteka Vienažindžiui teikė progą susipažinti su grožine literatūra. Spėtina, kad antirusiškas nuotaikas puoselėjusiems mokiniams katalikams didžiausios įtakos turėjo išsilavinę ir energingijos kapelionai – Juozapas Silvestras Dovydaitis bei jį pakeitęs Alfonsas Kareiva. 1861 m. rudenį Vienažindys drauge su broliu Norbertu buvo priimtas į Žemaičių kunigų seminariją. Pastarasis po metų grįžo į Panevėžio gimnaziją, šeštąją klasę, o vėliau pasirinko matematikos studijas Peterburgo universitete. Į ten vedė ir teisininku tapusio brolio Juozapo kelias. Tuo tarpu Antanui Varniuose neblogai sekėsi, jis atkakliai siekė kunigystės, lydintas seminarijos vadovybės ir jį aplankančių pažįstamų dvasininkų rūpesčio – pasiturinti Stauskų šeima artimai bendravo su keletu kunigų. Įvairiopus pagalbos ypač prisireikė, kai 1862 m. Vienažindį norėta paimti į kariuomenę. Nuo tarnybos joje išgelbėjo seminarijos sekretoriaus patarimu patėvio duotas kyšis Kauno valdininkams.

1863 m. birželio 14 d. Varnių seminaristų, taigi ir Vienažindžio, akyse sukilėliai miestelyje susirėmė su caro kariuomene. Po dvejų dienu seminarijos vyresnybė, atgrasiusi klierikus nuo minčių imtis ginklo, juos išleido atostogų. Posukiliminių represijų akivaizdoje, iškilus seminarijos uždarymo grėsmei, turintiems pašaukimą trečiakursiams leista ruoštis šventimams. 1864 m. pavasarį Vienažindys tapo diakonu, o 1865 m. vasarį vyskupas Motiejus Valančius, slegiamas prievartinio kraustymosi į Kauną rūpesčių, jį įšventino kunigu. Sumaištis metais kurijai buvo nelengva susigaudyti, kur ir kurie kunigai atsidūrę, todėl primicijantui paskirta tarnystės vieta Panevėžyje pasirodė esanti užimta. Tų pačių metų kovo 24 d. gautas gubernatoriaus leidimas Vienažindžiui eiti Šiaulėnų vikaro pareigas.

Pirmąją parapiją 1866 m. liepą pakeitė Krinčinai, dekanato centras. Senyvas klebonas J. Kobylinskis buvo labai patenkintas vikaru – ne tik patikėjo jam daugelį dekanato reikalų, bet ir skyrė savo turto paveldėtoju. Mezgėsi šilti Vienažindžio ir parapijiečių santykiai, kuriuos lėmė tiek jo dainų populiarumas, tiek aktyvi, nauoviška pastoracija. Vikaras subūrė parapijos chorą, nepraleisdavo jokio didesnio žmonių suėjimo, pasinaudodavo kiekviena proga taikliai, kartais – net eiliuotai pamokyti tikėjimo bei moralės dalykų.

Atvažiuos, sako, kunigėlis ant susirinkimo. Tuoj visus sustato, sukomanduoja... „Sustokim dabar ratu ir visi su ukvatu...“ Dainos, bovyklės, juokai... Nusijuokdavom taip, kad net šonus skaudėdavo. O paskui liepdavęs paklaustyt, jis pasakysiąs pamokslą... Tai kai jims esą sakyt, e ką gi! ašaros plaukte plaukia. Dainuokite, sakydavęs kun. Antanas, dainuokite dirbdami darbą, kad būtumėte smagesni, dainuokite grįždami iš lauko, tuomi parodysite, kad priimate dalį vargų, paskirtų jums Aukščiausiojo, dainuokite suėjimuose, kad nebūtų laiko ir vietos negeroms kalboms, išsijuokimams, blevyzgojimams.¹

Ši būdinga prisiminimų atkarpa ir kiti liudijimai byloja žmones labai mėgus emociškai paveikius Vienažindžio pamokslus. Teisė pamokslauti jam, dekaną pagalbininkui, bei dar 26-iems Žemaičių vyskupijos kunigams buvo suteikta išimties tvarka, nes nuo 1868 m. caro valdžia griežtai kontroliavo homilijų turinį, reikalaudama, kad pamokslų sakymas būtų siejamas tik su klebono pareigomis.

Krinčine ir kitose parapijose Vienažindys rėmė pasipriešinimą spaudos draudimui, pats platino religines knygas, paskatino šiai veiklai garsų knygnešį Antaną Krasinską-Voverį. Už pastangas gražiai skaityti poeto dovanojamos knygos ne vienam parapijiečiui tapo svarbiu postūmiu siekti mokslo.

Vyskupo nurodymu įsteigta dekanato bibliotekėlė teikė progos Vienažindžiui toliau lavintis, domėtis filosofija, teologija, ypač mokslo bei religijos santykiu. Jis nuolat kaupė ir nuosavą šios tematikos knygų rinkinį (jį testamentu paliko sesers sūnui Antanui). Kiek vėliau poetas labai domėjosi prancūzų astronomo ir mokslo populiarintojo Camille'o Flammariono veikalais, vaizdžiai kalbančiais apie dievybės apraiškas gamtoje. Mėgo filosofuoti su konfratrais, stengėsi pasirodyti mokyta. Vertindamas išprusimą, ragino lavintis giminaičius, rėmė jų studijas.

1872 m. kilo Vienažindžio ir naujai paskirto dekaną, Pabiržės klebono Tado Lichodziejausko, konfliktas, kurio šaknys – skirtingas požiūris į sielovadą bei kunigo laikyseną. Galimas daiktas, dekaną pranešimuose vyskupui buvo atkreiptas dėmesys, kad Krinčino vikaras, artimai bendraudamas su kaimiečiais, nevengia kartu išlenkti taurelės. Šis Vienažindžio biografijos aspektas J. Tumo paliudytas pasakojant apie jo vikaravimą Vainute, kur poetas buvo perkeltas iš Krinčino ir, gerokai nesutardamas su klebonu, gyveno maždaug metus². Nuo 1873 m. rudens jis buvo Breslaujos vikaras, o nuo 1876 m. gegužės pabaigos – klebonas Laižuvoje, Palatvijo parapijoje, šiauriau Mažeikių.

Iš Vainuto metų žinoma Vienažindžio pažintis su knygnešiu Vincu Čižausku bei poetu aušrininku Juozapu Miliausku-Miglovara. O iš Breslaujos laikų išlikusi korespondencijos su Krinčino dainininke Anele Adomonaite nuotrupa – už šios atsiųstą maldą jis atsidėjo giesmės „Oigi gražus gražus tolimasis dangus“ autografu.

Laižuvoje Vienažindys ėmėsi energingai ūkininkauti, kalėdodamas, anot J. Tumo, „buvo prašus, daug laimėdavo“, statė naują klebonijos ūkį. Kasdiene buitimi lygiavosi į turtingesniųjų konfratų gyvenimą (įsigijo gerą karietą, puošnių baldų), ryžtingai tvarkė savo bei giminaičių finansinius reikalus. Tačiau su jo pagalba pirkusiam dvarelį broliui Vincentui laiške priminė, kad tik darbas ir malda daro žmogų turtingą visais atžvilgiais žemėje ir laimingą po mirties.

Didžiausia parapijos šeimininko atrama buvo zakristijonas Juozapas Ramanauskas, A. Dagio slapyvardžiu siuntinėjęs žinučių į lietuviškus laikraščius ir parašęs atsiminimus apie poetą. Klebonavimo dienų bičiulis – kitas draudžiamos spaudos korespondentas, kaimynas, Akmenės vikaras Juozapas Žebrys. Jo liudijimu, Vienažindys drąsiai laikėsi caro valdininkų akivaizdoje³; už ryšius su knygnešiais poetui gresiančią bylą pavyko numarinti kyšiu.

Klebonavimas iki galo neužgožė ankstesnio poeto pomėgio dainuoti savo eiles pačiam pritariant armonika. Jausminga prigimtis reiškėsi tiek sakant pamokslus, tiek draugijoje komentuojant skaitytas knygas. Su amžiumi nesumažėjo ir ūmaus, kartais dargi tūžmingo būdo apraiškų. Krinčine į dekaną Tado Lichodziejausko priekaištus reagavęs piktu eiliuotu pamfletu „Kožnas vienas gan per dienas“, Vainute jėga išmetęs klebono šeimininkę iš jam patikusio kambario, Laižuvoje Vienažindys botagu plakdavęs pasipainiojusius girtuoklius, su lazda šokdavęs prieš „vakarušnikus“. Patikimiausiu

¹ J. Tilvytis, „Keli žodžiai apie kunigą Antaną Vienožinskį“, *Lietuvių laikraštis*, 1905, 23.

² Vaižgantas, 1998: *Literatūriniai portretai* [Antanas Baranauskas, Antanas Vienažindys, Vincas Kudirka], Vilnius.

³ „Prakalba draudžiamojo laiko“. *Vienybė lietuvininkų* 1894, 51.

liudijimu, „jausmas gerumo viršydavo, nors ir piktumas būdavo didelis“⁴.

1891 m. rudenį sunegalavęs, Vienažindys gydėsi Varšuvoje, Tartu, Rygoje, bet tai negelbėjo. Dar 1884 m., per miestelio gaisrą sudegus senajai medinei bažnyčiai, jis buvo užsimojęs telkti lėšas ir rūpintis sunkiai gaunamo carinės valdžios leidimo naujai, mūrinei. Kai 30 tūkstančių aukso rublių kainavęs neogotikinis pastatas⁵ 1892 m. gegužės 10 d. buvo šventinamas, poetas, kamuojamas skrandžio vėžio, jau gulėjo mirties patale. Tik svajonė liko pirmasis pamokslas savo statytoje šventovėje – per iškilmę nepajėgęs nueiti iki šventoriaus, klebonas sukniubo po sena liepa, dabar vadinama jo vardu. Antanas Vienažindys mirė 1892 metų rugpjūčio 17 (29) d., palaidotas Laižuvos kapinėse.

KŪRYBA. Atsekama Vienažindžio kūrybos pradžia – mokslo seminarijoje metai. Eiliuodavo pasislėpęs drabužių spintoje, patirdavo sukrečiančias emocijas būsenas, kurias pagal prisiminimus J. Tumas rekonstravo taip: „svajoju sau vienas, kartais gailiai verkiu ir dūsauju, kartais dantim griežiu; jausmai šėlsta, iki varpelis pašauks kurio užsiėmimo. Iš kiekvieno tokio lindėjimo spintoje išsinešdavau naują sugalvotą dainą.“⁶ Beje, panašius religinio jausmo proveržius, jautrios prigimties jaunuolio patirtus per šventimus, liudija epistolinė medžiaga.

Kultūrinė tradicija poeto įkvėpimą sieja su meile Rožei Stauskaitei. Sudėliojus menkas tikrų duomenų nuotrupas, atrodo, kad kaimyne iš Jaskoniškių vienkiemio Vienažindys susižavėjo mokymasis gimnazijoje, taigi, kai merginai ėjo vos keturiolikti ar penkiolikti. 1863 m. gruodį septyniolikmetė Rožė su motina ir broliu buvo ištremta į Samaros guberniją ir, jei pasiklausime tolimų giminaičių pasakojimais, netrukus nutekėjo į Varšuvą⁷. Sielos pirmosios atverties kitam potyris, netekimo žemėje sudygęs svajų rožynais, davė pradžią grožio ir tyrumo idealui, nepaliamojamos dvasinės traukos ir artumo motyvui, išsiskleidžiančiam poeto eilėraščiuose.

Kai kurie Vienažindžio gyvenimo tyrinėtojai už miglotų laiškų bei atsiminimų frazių regi dar vienos moters, turėjusios poetui lemtingos įtakos, paveikslą. Spėjama, kad poeto brolis Vincentas vedybomis su Tverų klebono Niūniavos seserimi Liudvika „išgelbėjęs jį nuo negarbės“⁸. Apie šių išgyvenimų atspindį – hipotetinę vėlyvąją lyriko kūrybą, esą sunaikintą to paties Vincento – nėra tikrų duomenų. Nežinia gaubia M. Davainio-Silvestraičio liudijimą, kad po laidotuvių iš Laižuvos varšuviškis profesorius Adomas Jačinauskas išsivežęs arti šimto Vienažindžio dainų.

Tuo tarpu jaunystės eilėraščiai, rankraštiniais nuorašais platinti poeto bei jo pažįstamų, buvo plačiai pasklidę jau vikaravimo Krinčine metais. 1873 m. Varšuvos kultūros savaitraštyje *Kłosy* lenkų etnografas Edwardas Chłopickis (Edvardas Chlopickis) anonimiškai apibūdino „vieną kunigą turint didelį poetinį talentą“ ir paskelbė Vienažindžio eilėraščio „Pasakyk man, kodėl lakštingėlė“ pažodinį vertimą.

Minėtas laiškas Adomonaitei bei paties poeto Laižuvoje parengtas poezijos rinkinys *Dajnas Lėtuwininko Žemajcziūse. Parasze Wėnužis Pakurszej prisigužis* – vieninteliai išlikę autografa. Pastarasis apima 26 nedatuotus eilėraščius, daugiausia jaunystės kūrinius. Bent dalis jų gerokai taisyti, tobulinti. Tai liudija septintojo–aštuntojo dešimtmečio nuorašai, kuriuose užfiksuotos ankstyvosios, meniškai silpnesnės kelių rinkinio „dainų“ redakcijos. Dar aštuonis tekstus, gautus iš poeto artimų žmonių, laikyti autentiškais leidžia tekstologinė analizė. Tuo tarpu Vienažindžiui, kaip ir Antanui Strazdui, buvo priskiriama kur kas daugiau eilėraščių – anoniminės bei liaudies kūrybos.

Nėra tikra, ar 1891 m. pabaigoje (kai poetas jau sirgo) – 1893 metais *Varpe, Ūkininke* bei *Vienybėje lietuvninkų* spausdinti Vienažindžio kūriniai į redakcijas pasiųsti jo paties. Pastarojo laikraščio publikacija pasirašyta slapyvardžiu Žemaituks, kuriuo pridengti dar keli to paties meto neautorizuoti eilėraščiai. Pirmoji poeto knyga *Dajnos Paraszytos Kun. Antano Vienožinskio* 1894 m. išleista Plimute emigravusio į JAV jo bičiulio kun. J. Žebrio.

⁴ Ibid.

⁵ Vienažindžio statytą Laižuvos bažnyčią 1944 m. susprogdino vokiečių kariuomenė.

⁶ Vaižgantas 1998, 64.

⁷ Bikinaitė, Teresė, 1996: *Vienužis*, Vilnius, 40–41, 88.

⁸ Bikinaitė 1996, 54.

Rankraštinis rinkinys *Dainos...* – nuoseklios, apgalvotos struktūros lyrinės bei satyrinės poezijos pluoštas. Jį pradedanti „Daina“ (vietoj pratarmės) yra Vienažindžio credo, išreiškia jo talento – savaime dainuojančios sielos⁹ – esmę. Eilėraštyje atsiskleidžia individuali poeto lemtis, kuri reprezentuoja tautos likimą, o „Dainos“ poetinis vaizdinys atveria vienažindiškąją kūrybos sampratą. Poezijos šaltinis yra skausmas: „Rokuodams dejuodams išmokau dainuoti, / Kaip miško gegužė iš skausmo kukuoti.“ Kentėjimas gimdo dainą, o ši paverčia skausmą paguoda ir laime. Kūryba išvaduoja žmogų, varganos tikrovės potyrius keisdama į džiaugsmingas estetines emocijas:

Oi dainos dainelės, jūs mano patieka!
Visi širdies skausmai pas jums palieka.
Tada aš laimingas, kada jums dainuoju,
Kada savo vargus verkdams išrokuju...¹⁰

Kūrinyje pabrėžiama individuali poezijos prasmė. Kitaip nei A. Strazdo eilėraštis „Strazdas“, kuriame poeto balsas guodžia ir linksmina kiekvieną „smūtną žmogų“, perteikia jam viltingą Dievo valią, Vienažindžio „Daina“ byloja ir suramdo pirmiausia asmenišką kančią. Tos kančios priežastis – valdžios priespauda, kuri atvėrė vienužystės žaizdą:

Aštrūs valdžios peiliai širdį man pervėrė
Ir sunkį lenciūgą ant kaklo užnėrė.
Reik man naštą nešti ir krimst plutą kietą,
Vienam kaip žuvelei gyvenant ant svieto.

Nuo tolimos užuominos apie atvertą ir kalavijais persmeigtą Švč. Mergelės Marijos Sopulingosios širdį (XIX a. 2-ojoje pusėje Lietuvoje itin pamėgtą ikonografinį motyvą) pro įprastus kančios ir vargo įvardijimus (*lenciūgas, kieta pluta*) einama iki netikėtą vienišumo būseną liudijančio palyginimo: *vienam kaip žuvelei*. Jame įsispaudusi poetinė individualybė, ryžtingai perkurianti tautosakinį žuvelės – vienišo bernelio žinianešėlės – įvaizdį. Atsiveria liaudies kūryboje slypėjusio paradokso gelmė: ar gali nebylė „lydekėlė“ nunešti „mergelei laiškėlį“, ar beliko kam išgirsti „nebylią“ (kad ir įžodinamą dainą) sielos audrą? Rokuojanti paukštelė bei tylinti žuvelė – du vienišystės poliai – asimetriškai, peržengiant paprastos folklorinės antitezės ribas, gretinami rinkinyje ir kitais pavidalais.

Dar vienas ryškus Vienažindžio poetikos ženklas, kuriuo varijuojama ne sykį – anapusbės metafora *ant dangiško skliausmo*. „Dainoje (vietoj pratarmos)“ ji kontrastuoja su varganu žemiškuoju būviu tiek širdies skausmą liejančio dainuotojo, tiek jo brolių, kuriuos blaško istorijos vėjai:

Toli mano tėvai – ant dangiško skliausmo!
Nėr kam nuraminti mano širdies skausmo.
Toli mano broliai – visur išblaškyti!
Vieni jau užmiršo, greit užmirš ir kiti.

Įgiję poetinio apibendrinimo mastą, nepasiekiamųjų, prarastųjų vaizdiniai aprėpia ir vaikystėje mirusį tėvą, ir iš dangaus žvelgiančius šventuosius užtarėjus, ir Rusijoje po studijų pasilikusius giminaičius, ir luomo sąbrolius, pagaliau visus po pralaimėto sukilimo ištremtus bei dvasiškai pasimetusius lietuvius. Artimųjų ilgesio tyriausia ir skaudžiausia gaida skamba meilės giesmėje, kuria baigiamas eilėraštis:

Toli ir tu esi, o mano gulbele!
Kodėl neatskrendi, tu mano paukšte?!
Kodėl gi tu gaili baltųjų sparnelių?
Kodėl neaplankai ir mano namelių?

⁹ Mykolaitis-Putinas, Vincas, 1936: *Naujoji lietuvių literatūra* 1, Kaunas, 45.

¹⁰ Vienažindžio eilėraščiai cit. iš: Vienažindys 1978.

Laukiu ašen tavęs, ranka pasirėmęs,
Ašaroms aptvinęs, rūpestį paėmęs...

Paskutinėse cituotose eilutėse itin ryškus atsigręžimas į save. Introspekcijos švystelėjimai, ilgesio, vienvėsių, kankinančio dvasinio rūpesčio jausmingas niuansavimas, tikėjimas guodžiančia dainos galia – estetiškai paveikiausių Vienažindžio eilėraščių bruožai. Šiems kūriniams yra bendras išsiskyrimo bei tremties motyvas, siejantis asmeninius išgyvenimus ir Tėvynės likimą. Visas skausmo dainas persmelkia tyrų tyriausias – *gulbelei, angelėliui, kvietkeliui, seselei* skirtas – amžinos meilės išpažinimas:

Sudieu, kvietkeli tu brangiausias!
Sudieu ir laimė... man biednam!
Matau, paskyrė taip Aukščiausias,
Kad vargt ant svieta reiks vienam.

Mylėjau tave ir mylėsiu,
Pakol man' žemėms neužkas.
Su sparnais mislių greit atlėksiu –
Ir krašte svieta širdis ras.

Cituotas eilėraštis „Sudieu, kvietkeli tu brangiausias!“ – gailus, bet ir taurus nužemintojo, pasmerktojo vienišystei monologas. Dainoje „Oi tu sakai sakalėli“ prabylama ištremtųjų balsu. Kūrinuose „Oi, rūpestis, sunki našta“, „Kur prapuolė tas kelelis...“ derinami savo ir mylimosios vargų paveikslai. Tačiau toks struktūrinis įvairavimas ir stilistiniai atspalviai skirti vienos centrinės emocijos – skausmingo meilės ilgesio – iškalbėjimui ir jos istoriniam motyvavimui:

Toli mano širdies skarbas – vienut vienas liūsti!
Svyru o į gražasis kvietkelis, svyruodamas džiūst...

Dainos mano, dūšia mano, žodžius megzkit, pinkit!
Kregždūnėlės lakūnėlės sparnus pasiimkit.
Skriskit, lėkit, vėju bėkit, gavę sau sparnelius.
Jūs nuneškite meilei mano patiekos žodelius!..

Jūs linksminkit, jūs sakykit: ko verk upės gilios,
Ko taip sunkiai, ko taip liūdniei dūksau žalios girios?

Dainos pavadintos poeto dvasia, sparnais ir ašaromis. Į jas kreipiamasi meldžiant guosti ne vien tolybėje verkiančią mylimąją, bet ir liūstančias Lietuvos upes, miškus, paukščius. „Tu supranti, meile mano, kam verkiančių apsčiai...“ – greičiau atodūsiu, nei kreipiniu baigiama daina „Oi, rūpestis, sunki našta“.

„Sesė išvaryta“, ji „Gal kukuoja ten Samaroj / Kaip gegužėlė?“ Tuo tarpu „Numylėtojų mano vietoj / Gyvena barzdyla“. Tai taupūs, bet taiklūs posukiliminių realijų – tremties, ruso kolonisto – štrichai. Socialinį lietuviško kaimo vargą išdejuojančioje dainoje „Karvelėli paukštužėli“ nepriteklus aiškinamas istoriškai motyvuota gerkle gniaužiančios caro valdžios metonimija:

Činaunycai, kamarnykai
Vien tikt ir važiuoja,
Visaip žemes išmieravę,
Kišenes mieruoja.

Sakyč daugiau neteisybių,
Bet užginta yra.
Reik nustoti ir dainuoti,

Nors ašaros byra!..

Talpiausios prasmės – originalus carizmo įvaizdis *Cinakaktis*. Jo semantinė sklaida (cino, t.y. alavo, arba metalinė, kakta) nepadeda paaiškinti stipraus įspūdžio, kuris nulemtas bene paslaptingo skambėjimo ir mitologinių asociacijų (geležinis senis). Glausta naratyvinė frazė: „skaudžiai trėmė Cinakaktis“, – motyvuoja psichologiškai tikslų ir subtiliai rimuotą atskirtųjų nuo Tėvynės atsivėrimą:

Sakyk, sakyk, kaip mums liūdna
Sveturmi gyventi,
Kaip mums ilgu, kaip mums nūdna –
Pats savęs nebkonti.

Prašymas, kad sakalėlis nuneštų tremtinių skundą į tėvėlių šalį – folkloriškos siužetinės gijos variacija. Tačiau jos plėtotė eilėraštyje įgyja liaudies dainoms nebūdingos emocinių atspalvių gausos bei kontrastiškų savos ir svetimos žemės detalių dinamikos. Vienažindžio poetines išgales liudija estetiškai grakšti, gaudžiai nostalgiska ir, sakytume, intymi Lietuvos adoracija, kuri švelniai suasmeninama keleriopai moduliuojamais įvardžiais:

Pas tave linksmi paukšteliai
Mums gražiaus pagieda,
Ir sukraun tavo kvietkeliai
Daug gražesnį žiedą.

Pas tave kvėp ir vėjelis,
Saulelė skaitesnė.
Galbūt ant tavo rankelių
Ir smertis lengvesnė.
(„Oi tu sakai sakalėli“)

Vienažindžiui svetima majestotiška patriotika. Jo poezijoje reti su užmoju deklaruojami tautiniai motyvai. Kreipiniu „Oi Lietuva, tu mieliausia / Mūsų motinėle“ bei plataus mosto verkiančių upių, dūksaujančių girių paveikslais yra parafrazuoti populiariomis dainomis virtę A. Baranausko posmai iš kūrinių *Kelionė Petaburkan* ir „Neramumas“. Lietuvių literatūrai poetas suteikė naują, perdėm asmenišką tėvyniškumo raiškos lygmenį, kuris tematizuotas intymiais ištikimybės mylimajai ir nenuslopinamos savigraužos dėl jos praradimo vaizdiniais:

Ir dagis ne visur žaliuoja,
Šaka be rasos neprigis,
Ir medis pakirstas svyruoja –
Kaip širdis mano bepagis?

Kas dieną ašarinius pietus
Atneš nelaimių debesis;
Ir kryžiai kris kaip smarkus lietus,
Bet meilės nieks nebužgesys.
(„Sudiev, kvietkeli tu brangiausias“)

Vienažindžio dainų, kuriuose apstu deminutyvų (kai kuriuose eilėraščiuose malonybinių formų yra net po kelias dešimtis), kontekste frazė „kryžiai kris kaip smarkus lietus“ – išskirtinė. Ne kasdieniški folkloriniai „vargeliai – kryželiai“, bet tikra, nepakeliama Dievo rūstybė. Transformuojant liaudišką Rūpintojėlį, panaši „rūsti“ poetika po šimto metų atkartota kito jausmingo aukštaičio A. Miškinio tremties metų psalmėje: „O Dieve, Dieve, didis Rūpintojau“.

Spėtinai vėliau parašytuose Vienažindžio eilėraščiuose ilgesys tampa rezignacija, guodžiantis

gamtos jaukumas – svetimo, nemielo pasaulio nykybe:

Jau žvaigždė vilties žibėt nustojo –
Viskas ant sviesto man juoda!
Ar kas gražybės po kojų kloja,
Ar karčią tulžį gert duoda, –
Man vis tiek pat! Man vis tiek pat!
(„Jau žvaigždė vilties žibėt nustojo...“)

Tariamą, deklaratyviu abejingumu – „man vis tiek pat“ – pabrėžiamas geliantis nerimas, kurį kelia egzistenciniai klausimai, ar pakaks jėgų priešintis žmonių niekšystei ir likimiškai neteisybei. Žemiškojo gyvenimo taurė išgerta iki dugno, tačiau čionykštį ilgesį vargiai numalšina net amžinosios ramybės pažadas:

Ilgu ilgu man ant sviesto,
Nors, ko reikia, viskas yr.
Tartum spaudž man ranka kieta.
Verkt nenoriu – aš'ros byr...

Ilgu! Vien ko dūšia laukia –
Prieteliaus? Tas yr, žinau!
Gal prie meilės širdis traukia?
Aš ir meilę pažinau!

Žmonės širdį jau užgavo, –
Kur man dūšia beprigus?..
Jei nulėks prie Dievo savo,
Ten tiktai nebilgu bus!..
(„Ilgu ilgu man ant sviesto“)

„Visos A. Vienažindžio kūrybos vainikas yra gilios prasmės eilėraštis „Oigi gražus gražus tolimasis dangus...“¹¹ Tęsdamas donelaitišką jaukaus pokalbio su dangišku Tėtučiu tradiciją, poetas prabyla nusižeminusio, kenčiančio, tačiau nuoširdžioje maldoje dangaus grožiui visa dvasia atsivėrusio ir maloningą Aukščiausiojo Tėvelio žvilgsni pagavusio jautriasielio mistiko balsu:

Oigi gražus gražus tolimasis dangus –
Kada man' nuvesi ten, Dievuliau brangus?
Kada aštrius takus šios žemės pamesiu?
Kada žvaigždėms grįstu keliu vaikštinėsiu?

Ar priimsi tada, Aukščiausias Tėveli,
Biedną man' vargdienį, nabağą žmogelį?
Mane, menką dulkę, man', saujelę dūmo,
Argi greit įleisi ing dangišką rūmą?..

Šis Vienažindžio kūrinys tapo poetiškumu nepralenkta amžinybės ilgesio bažnytine giesme.

Kiek į kitokį literatūrinės tėkmės verpetą įsilieja trys meniškai silpnesnių, tačiau gyva linksmybe arba šmaikščia ironija sužaižaruojančių poeto kūrinių grupelės. Jas galima skirti pagal dominuojančius gaivališko jaunystės džiaugsmo, socialinės didaktikos ir klerikalinio komizmo motyvus. Visas šias dainas sieja moralinis pamokymas ar bent numanomas dorovinės problemos pamušalas, tačiau įvairuoja jų intonacija.

Bene gimnazijoje ar seminarijoje Vienažindžio parašyta gal sąmoninga, o gal tik atsitiktinė senos

---

¹¹ Naujokaitis 1973, 1:333

studentų išgertuvių dainos, vėliau akademinio himno „Gaudeamus igitur“ parafrazė „Linksminkimos, linksminkimos, / Pakol jauni esma“:

Dabar mūsų aukso dienos,
Kaklo nieks negriausia.
Daug nerūpi, pakol vienas,
Ir vargai nespaudžia.
(„Linksminkimos, linksminkimos“)

Lengvas, ritmingas, silabotonikos dėsniams beveik paklūstantis eilavimas, šviesi tonacija, flirtu dvelkeltinti hiperbolė būdinga ir kitiems jaunatviškiems eilavimams:

Pasakykai, panytėle,
Ar tu mane myli?
Kiek jau kartų tave klausiau,
O tuje vis tyli!..

Pasakyk, nevargink manęs,
Regi – baigiu džiūti.
Kuriądien nematau tavęs,
Tikrai reik pražūti.
(„Pasakykai, panytėle“)

Panašios nuotaikos daina „Sustokim dabar ratu...“, kurioje tiesiogiai perteikiama jauno kunigėlio rikiuojamos kaimo gegužinės situacija, nuskamba jo mintys apie dvasines vertybes. „Tik tuose „pamokiniuose“ absoliutiškai nėra pamokančio tono, teišsilieja juose didžiausias pasigėrėjimas, džiaugsmas dėl gražaus „stono panystės“, dėl brangaus nelytėto „doros vainikėlio“.¹² Naiviu pasipuikavimu mergystės brangenybėmis, o drauge subtilia tyro jausmo ir nuširdaus grožėjimosi derme Vienažindžio parapijietes pakerejo ir ilgainiui bene populiariausia jo daina tapo „Kaipgi gražus gražus rūtelių darželis“. Mergaitė džiaugiasi brolelio aptvertu, įvairiausių žolynėlių prisodintu darželiu, pamini net keturiolika gėlių vardų ir pasijunta jų karaliene:

Man ramus vėjelis nuog žolynų pučia, –
Kaipgi gardžiai kvepia mano darželis!
Norens aš nuvargus ar nuliūdus būčia,
Čia mane prakalbin kožnas kvietkelis...

Tiek šviesios jaunimo emocijos, tiek liūdnesni vestuviniai jaunosios dalios apmąstymai („Žirgeliai sukinkyti“, „Ar negaili, sesiutėle“) reiškiami švelniais, liaudies dainose nugludintais epitetais. Priešingai, moralines ydas pajuokiančioje ar, greičiau, smerkiančioje dainoje „Kas ten šaukia, kas ten rėkia“ girtuoklis charakterizuojamas grubia leksika (*sterva, lerva, kalė*) ir aitriais palyginimais (*sučiupo už čiuprynos kaip vanagas vištą*). Šis, priešingas deminutyviniams, liaudiškos frazeologijos sluoksnis išnyra ir klerikalinėje Vienažindžio humoristikoje, kuri nėra dažna lietuvių poezijoje. Keturiuose poromis sudėstytose dainose ironiškai vaizduojamas kalėdojimas pas turtingus *senūkininkus* ir vargšus *naujikus* (naujakurius) bei *kamendoriaus* gyvenimas jo paties ir klebono akimis. Pastarasis kūrėnėlis – „Daina klebono“ bažnytinių giesmių intonacijomis pašiepia dar ir mūsų dienomis klerui aktualias vikaro „nelaimės“:

Didžiausios jam bėdos ant svieto,
Kad reik permaintyti vietą.
Jis pats lūpas stato,
Kad verkiančias mato

---

¹² Jurgelionis, Kleopas, 1911: *Kun. A. Vienažinskis ir jo dainos*, Scranton, 11.

Geras bobebes,
Meilias mergeles.

O jei susergsta kaip kada,
Kaip ano gaili jau tada:
Viena bėg slaugyti,
Kita aplankyti, –
Bil tik prisileidž,
Bil tik prisileidž.

Pastarieji eilėraščiai patvirtina įspūdį, kad jausmingas, net verksmingas Vienažindžio lyrizmas yra iš vidaus stiprinamas autoironijos. Tiesa, nerimo ir ilgesio bylojimuose žvilgsnis į save iš šalies labai retas. Vis dėlto tik juo galima paaiškinti folkloriškos stilstikos terpėje netikėtą klausimą: „Ar ir jums, paukšteliai, meilė persekioja?“ – kuris nuskamba gilia ir subtilia gamtos pagava alsuojančioje dainoje „Saulė užsileidė už aukšto kalnelio“.

Liaudies daina buvo pirmasis poeto kūrybos provaizdis ir svarbiausias jos gyvavimo būdas. Muzikinės ir poetinės gyvasčių jungtį liudija daugiau nei trys tūkstančiai užrašytų tautosakinių Vienažindžio eilėraščių variantų. Rankraštiniame rinkinyje kūriniai tiesiog sunumeruoti, nes dainuojamam tekstui pavadinimas nereikalingas. Jo skiriamasis ženklas – melodija ir pirmoji, įsimintiniausia eilutė, kuri paprastai lieka nepakeista net ilgai klaidžiodama iš lūpų į lūpas. Melodija išlygina ritmo nesklandumus, neretus žodžių trumpinimus, kitus eiliavimo riktus. Paralelizmai, žodžių samplaikos, tautologiniai junginiai, perifrazės ir, žinoma, deminutyvai sieja Vienažindžio ir liaudies dainos poetiką.

Vis dėlto net ir tie poeto kūriniai, kurie iš pažiūros artimiausi tautosakai, bent viename struktūros lygmenyje turi ryškų autorystės įspaudą. Pora pavyzdžių: eilėraštyje „Neik už to bernelio“ pasirodo liaudies sąmoningumui nebūdinga žmonos kaip draugės samprata; dainos „Žirgeliai sukinkyti“ žiedinė kompozicija formuojama paskutiniame posme sukeičiant vietomis ir sudėtingai varijuojant pirmosios strofos eilutes, o tai labai reta folkloro tekstuose. Tai sietina tiek su menine individualybe, tiek su Vienažindžio kultūrinio ir literatūrinio išprusimu, sentimentalistinės ir romantinės lenkų poezijos, T. Ševčenkos, A. Kolcovo, o pirmiausia – rusų ir lenkų romano įtaka. Pastaroji akivaizdi eilėraščiuose „Še, motute, galionėlis“, „Pasakyk man, kodėl lakštingėlė“, o ypač – „Kas suskaitys skausmus“:

Oi tu meile, meile, kam tave pažinau?
Už ką taip puikį vardą tu nešioji?
Dukteria dangaus aš tave vadinau,
O tu man' be meilės visur persekioji!

Vienažindžio poetinės prigimties „moteriškam“ minkštumui (jis atvirai iškyla palyginimuose su „moteriška“ pasaulio puse: *kaip gegužė, kaip žuvelė*) romansas teikė rafinuotesnio, klero salonų žmogui labiau pritinkančio įsijautrinimo atsvarą. Dainoje „Vaikščiodams keliu žemybės“ netikėtai derinama sentimentalė stilstika, romansinė jausena ir krikščioniški motyvai. Mylimoji alegorizuojama *aniolėlio* pamestu *kvietkeliu*, kuris negalėjo likti danguje, „Nes savo žaliais lapeliais / Šios žemės dasilytėjo“. Biblinei paradigmai priklauso eilėraščiuose pasikartojantis tulžies įvaizdis bei ranką sūnui palaidūnui tiesiančios Tėvynės paveikslas iš dainos „Oi tu sakai, sakalėli“. Tai, kad trejeto eilėraščių pabaigoje išsiliejęsi emocija kiek dirbtinai suveržiama trumpu žvilgsnio pakylėjimu dangopi, galima paaiškinti homiletiniais autoriaus įpročiais.

Lietuvių eilėdaros raidoje Vienažindys reikšmingas kaip ėmęs plačiau vartoti jambą ir vyriškuosius rimus, įvairesnę strofą su modifikuojamais refrenais. Gausėjančiai patriotinei kūrybai jo eilėraščiai buvo tautos istorijos suasmeninimo pamoka. O svarbiausia – ilgesio ir nerimo pritinkusios poeto meilės giesmės tapo autentiškos poetinės intymumo raiškos precedentu. Egocentrinei poezijai ūgtelėjus liaudies dainos prieglobstyje, jau imta rašyti ne tik vienužystėję atsirandančius, apie ją

bylojančius, bet ir tyliems vienumos skaitymams skirtus lyrinius eilėraščius.

Lietuvių literatūros istorija: XIX amžius, sudarė Juozas Girdzijauskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 383–393.